

# Vipa varsler om vår - men stiller krav til arealene



skog +  
landskap

Wenche Dramstad og Christian Pedersen

**Når vinteren går mot slutten snakker folk hyppig om vårtegn. Et av de tidligste vårtegnene bærer det velklingende navnet *Vanellus vanellus* på latin. I slutten av februar og begynnelsen av mars kommer vipene tilbake til det norske jordbrukslandskapet. Denne fantastisk flotte fuglen er et populært vårtegn der den bedriver luftakrobatikk over åkerjorda.**

## Bakgrunn

Vipene som vender tilbake til Norge om våren har tilbragt vinteren i varmere strøk, men de hekker altså på norske åkre. Hovednæringen er insekter men også meitemark, og de trives godt der det er litt fuktig. Fordi den er så nært knyttet til jordbruksarealer er vipene en av fugleartene som regnes med blant de norske kulturlandskapsartene.



Figur 1: Vipa sees ofte over åker og eng, men finnes også langs strandenger og innsjøbredder. Foto: Christian Pedersen

I mange land i Europa viser overvåking en til dels dramatisk nedgang i forekomst av mange fuglearter (PECBMS 2013). Dette har mange ulike årsaker, og varierer mellom arter og grupper av arter. For vipene og flere andre kulturlandskapsarter, som bl.a. sanglerke og låvesvale, er endringene som har funnet sted i jordbruket blant de viktigste årsakene til tilbakegangen.

Den store intensiveringen og effektiviseringen av jordbruket som fant sted i Europa etter andre

verdenskrig gjorde mye med jordbrukslandskapet. Variasjonen ble mindre, og mange elementer i landskapet ble rasjonalisert vekk. Som det dokumenteres blant annet gjennom Millenium Ecosystem Assessment (MEA 2005) økte matproduksjonen markant, og effektiviteten i produksjonene likeså. Mange av artene i jordbrukslandskapet fikk imidlertid problemer. Vipa var en av disse artene, og tall fra for eksempel Storbritannia viser en dramatisk tilbakegang i perioden 1970 til 2012 (Defra 2013).

Også i Norge opplevde vi store endringer i jordbrukslandskapet i perioden 1960 – 1980. For å følge med på, og eventuelt kunne påvirke, disse endringene ble det i 1998 igangsatt et overvåkingsprogram i norske jordbrukslandskap (Dramstad et al. 2003). Dette programmet kartlegger og analyserer arealendringer over tid, og i tillegg registreres enkelte artsgrupper. Ettersom fugl er en mye brukt gruppe i overvåkingssammenheng internasjonalt, er overvåking av hekkefugl også en del av dette overvåkingsprogrammet. Vipas forekomst i norske jordbrukslandskap er derfor noe vi følger nøye med på.

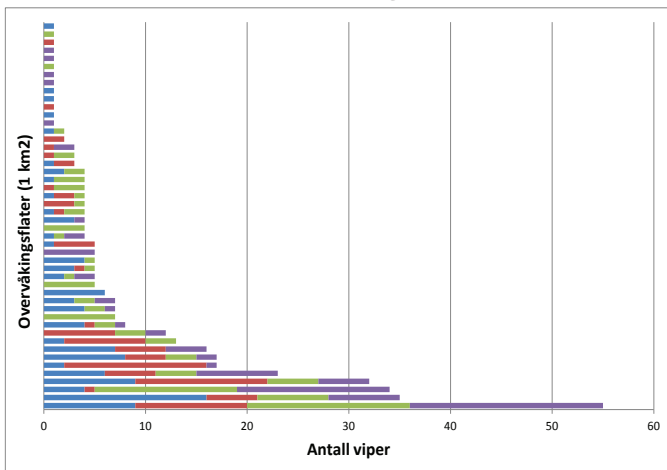
Vipene hekker altså på bakken. Reiret legges i vegetasjon som ikke er for tett og er kun en åpen grop. Den store økningen i dyrking av høstvetete i mange deler av landet har sånn sett ikke vært positivt for vipene. De trives bedre med åpen åker når de ankommer Norge. Ettersom de har reiret på bakken er det imidlertid ganske ubeskyttet – og listen over mulige fiender er lang. Katt, kråke og rev står høyt på denne listen, sammen med traktor og redskap, dessverre. Når ungene er klekket er det vanlig at vipene flytter familien til mark med et annet vegetasjonsdekke – i denne perioden liker de seg best på beitemark viser undersøkelser. Det er derfor viktig for vipene at det ikke er for langt mellom arealer av ulik type – og arealstrukturen i jordbrukslandskapet blir viktig.



Figur 2: Vipas reir er bare en grop på bakken. Foto: Frank Steinkjellå.

### Hvilke krav stiller vipa til leveområde

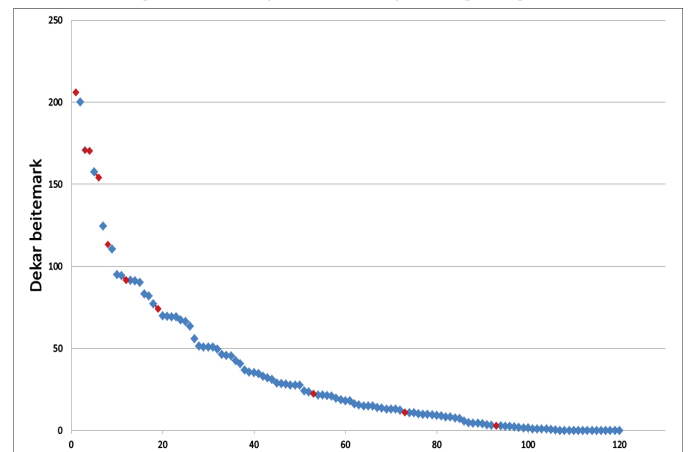
Når registreringene fra 2011 inkluderes har vi totalt registrert 381 hekkende vipepar på 102 overvåkingsflater (1km<sup>2</sup>). Vipene er imidlertid ikke likt fordelt mellom flatene. Alle de 381 hekkende parene er registrert på 48 overvåkingsflater, mens 54 flater ikke hadde hekkende vipe i det hele tatt. Ser vi på endringer over tid viser de norske resultatene ikke like dystre tall som det man har sett i andre europeiske land. Arten er klassifisert som sårbar i Europa, der man dokumenterte en nedgang på opp mot 30% i perioden 1990-2000 (Eglington 2009). Hovedårsaken beskrives i Europa fortsatt å være jordbruket, fordi jordbruksproduksjonen direkte eller indirekte er årsak til at hekkesuksessen er for dårlig.



Figur 3: Figuren viser oversikt over antall hekkende viper på 48 av overvåkingsflatene etter fire gjennomførte tellinger per flate. De ulike tellingene er vist med ulik farge.

I vår overvåking av vipe i norske jordbrukslandskap har vi ikke tall som går så langt tilbake i tid som til 1990. Vi kan derfor bare si noe om utviklingen de

siste 11 år. I denne perioden ser vi også i Norge en svak nedgang, men den er så forsiktig at vi ikke kan si at ikke dette er tilfeldige variasjoner. Et interessant resultat er at det er stor variasjon mellom flatene der det registreres vipe. Av de 48 overvåkingsflatene der det er registrert hekkende vipe er det bare syv flater som har ett eller flere vipepar ved hver eneste av de fire tellingene (Figur 3). Nitten flater har vipepar registrert bare en gang, mens på elleve flater er det registrert par tre av de fire undersøkte årene. Samtidig er det noen flater der det hekker mange viper hvert år, mens det er enkelte flater der antallet varierer fra år til år. Vi håper å avdekke hva som kjennetegner norske jordbrukslandskap der vipa synes å trives, blant annet når det gjelder arealstruktur. Dette er vi ikke ferdige med å analysere, men de foreløpige resultatene tyder på at forekomsten av beiteareal og hvordan dette fordeler seg i landskapet har betydning (Figur 4).



Figur 4: De røde prikkene er flatene med flest viper. Andelen av beitemark på flatene har åpenbart en viktig betydning for vipa.

Målet er at den informasjonen vi samler inn gjennom tellinger av ulike fuglearter og arealstrukturen i landskapet kan frembringe kunnskap som gjør oss i stand til å gi gode råd om hva som skal til for å sikre vipas fortsatte tilstedeværelse i norske jordbrukslandskap.

### Litteratur:

- Eglington, S. 2009. BTO Research Report No. 562
- Defra. 2013. Department for Environment, Food and Rural Affairs: WILD BIRD POPULATIONS IN THE UK, 1970 TO 2012.
- Dramstad, W. E., W. J. Fjellstad, og O. Puschmann. 2003. 3Q - Tilstandsovervåking og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap. NIJOS rapport 11/03.
- Millennium Ecosystem Assessment, 2005. Ecosystems and Human Well-being: Biodiversity Synthesis. World Resources Institute, Washington, DC.
- PECBMS 2013. Population Trends of Common European Breeding Birds 2013. CSO, Prague.